

HRVATSKA/ITALIJA. STOLJETNE VEZE: POVIJEST, KNJIŽEVNOST, LIKOVNE UMJETNOSTI = CROAZIA/ITALIA. I RAPPORTI NEI SECOLI: STORIA, LETTERATURA, ARTI FIGURATIVE, dvojezično izdanje, Zagreb 1997., 526 str.

Činjenica da je život svakog naroda određen uzajamnim djelovanjem tog i drugih naroda (napose onih njemu susjednih), dala je poticaj za pokretanje biblioteke »Relations«, izdavača časopisa Društva hrvatskih književnika »Most«, koja je posvećena odnosima i povezanošću Hrvatske i drugih zemalja, odnosno hrvatskog i drugih naroda. Kao jedna od knjiga u spomenutom nizu pojavila se knjiga *Hrvatska/Italija. Stoljetne veze: povijest, književnost, likovne umjetnosti*, djelo triju autorica, od kojih je svaka obradila određeni aspekt odnosa među narodima koji naseljavaju obale koje oplakuje Jadransko more (povijesne veze obradila je Lovorka Čoralić, književne dodire Natka Badurina, koja je knjigu i priredila, dok je o vezama na području likovnih umjetnosti progovorila Ivana Prijatelj-Pavičić). Ova knjiga pokazuje i dobre i loše strane hrvatsko-talijanskih odnosa i predstavlja jedno novo čitanje mreže tih odnosa u njihovu bogatstvu i raznolikosti, suprotnostima i dvojstvima, te doprinosi boljem razumijevanju i hrvatske i talijanske povijesti, koje su, uz to što su svaka za sebe odraz zasebnog razvoja pojedinog naroda, obilježene i uzajamnim prožimanjem. Djelo pred nama stavlja Hrvatsku u kontekst zapadnoeuropske civilizacije, ali pomaže i boljem uočavanju njenih posebnosti.

U prvom dijelu knjige L. Čoralić je kroz historiografski pregled političkih, gospodarskih i kulturnih veza između jadranskih obala pokazala svu širinu talijanskog utjecaja na istočnu jadransku obalu, ali isto tako i tragove koje su naši ljudi ostavili na zapadnoj jadranskoj obali (boraveći tamo privremeno ili kao stalni naseljenici). Autorica je pokazala i kako je prirodna upućenost proizašla iz života uz isto more i pripadnost stanovnika s obje strane Jadrana Katoličkoj crkvi doprinosila njihovom upoznavanju, zbližavanju, kao i međusobnom obogaćivanju i prožimanju njihovih kultura. Nasuprot tome, susjedstvo njihovih političkih zajednica dovodilo je češće do nesuglasica i ratova nego do plodonosne suradnje. Sve suprotnosti tih odnosa vidljive su kroz cijeli povijesni tijek. Tako već u I. poglavlju *Rani srednji vijek /VII-XI. st./* (str. 11-20) čitamo o počecima kršćanstva u Hrvata i djelovanju misionara iz crkvenih središta na Apeninskom poluotoku, o dodirima Hrvata sa Svetom stolicom, ali i o sukobima s Mlečanima i Normanima, te zajedničkoj borbi stanovnika obiju obala Jadrana protiv Arapa.

U poglavlju *Razvijeni srednji vijek /XII-XV. st./* (str. 21-33) govori se o ratovima uzrokovanim nastojanjima Mletačke Republike da uspostavi svoju vlast na Jadranu i otporu dalmatinskih gradova, ali i o jačanju trgovačko-pomorskih veza dalmatinskih gradova i gradova na zapadnoj jadranskoj obali, o hodočasnicima iz hrvatskih zemalja koji odlaze u talijanska svetišta (posebno Rim i Loreto), o komunalnim društvima na istočnoj jadranskoj obali koja u upravnom i zakonodavnom razvoju slijede talijanska, o intelektualnoj razmjeni, kao i razmjeni ljudi (prvi liječnici, učitelji, bilježnici u dalmatinske gradove dolaze iz talijanskih gradova, u koje se, pak, naseljavaju naši pomorci, trgovci i obrtnici).

Treće poglavlje *Mletačka uprava u Dalmaciji i Istri /XV-XVIII. stoljeće/* (str. 35-39) bavi se organizacijom uprave, društvenim odnosima i gospodarstvom za vrijeme mletačke vladavine, te nas upoznaje s otporom mletačkoj vlasti, ali i sa zajedničkim

otporom turskom pritisku. Autorica govori i o ulozi hrvatskih postrojba u sklopu mletačke vojske u protuturskim ratovima i istaknutoj ulozi hrvatskih pomoraca u mletačkoj ratnoj mornarici. Dubrovnik, jedini grad na dalmatinskoj obali koji nije potpao pod mletačku vlast, promatra se kroz njegove sukobe s Mletačkom Republikom, ali i kroz suradnju i poslovanje s drugim talijanskim gradovima.

Sljedeća tri poglavlja historiografskog pregleda svjedoče o prisutnosti naših ljudi na zapadnoj jadranskoj obali. U poglavlju *Hrvatska prekomorska iseljavanja i kolonije na zapadnoj jadranskoj obali* (str. 41-54) L. Čoralić prati hrvatske kolonije u srednjoj i južnoj Italiji od njihova nastanka do najnovijih vremena, hrvatsku zajednicu u Udinama, te napose hrvatsku zajednicu u Veneciji. U izlaganju autorica je posebnu pozornost poklonila bratovštinama vezanima uz te hrvatske zajednice.

U poglavlju *Hrvatski zavodi u Italiji. Hrvati na talijanskim sveučilištima* (str. 55-63) obrađeni su Hrvati na Sveučilištu u Padovi, Hrvatski papinski zavod sv. Jeronima u Rimu i Hrvatski zavod u Bologni (1553.-1781.), ali i manje poznati hrvatski zavodi u Loretu (1580.-1860.), Fermu (1663.-1746.) i San Giovanni Rotondo u Garganskom gorju (oko 1630.-1652.), koji su prvenstveno bili namijenjeni školovanju misionara za pastorizaciju područja pod turskom vlašću. Autorica je naglasila važnost talijanskih učilišta u formiranju hrvatske intelektualne elite, ali i ulogu Hrvata u razvoju tih visokih učilišta.

O djelovanju Hrvata na Apeninskom poluotoku svjedoči i poglavlje *Hrvatski blaženici i sveci na talijanskim prostorima* (str. 65-71). Ondje se srećemo sa životom i djelom blaženog Augustina Kažotića (o. 1260.-1323.), Trogirana i zagrebačkog biskupa, koji je umro kao lucerski biskup, s blaženim Gracijem iz Mua u Boki Kotorskoj (1438.-1508.), koji je živio u Padovi i Mlecima, svetim Leopoldom Mandićem (1886.-1942.), kapucinom, rođenim u Herceg-Novom, koji je najveći dio svog redovničkog života proveo u Padovi, i službenicom Božjom Anom Marijom Marović (1815.-1887.) iz ugledne bokeljske obitelji, koja je osnovala zavod za odbačene žene i djevojke »Istituto Canal ai Servi« u Veneciji.

U poglavljima *Novo doba: XIX stoljeće* (str. 73-80) i *XX stoljeće: od rata do mira* (str. 81-88) obuhvaćena je široka lepeza događanja na talijanskom i hrvatskom tlu koja započinju potpadanjem bivših mletačkih posjeda pod Napoleonovu vlast i njihovim ulaskom u sastav Kraljevine Italije. Autorica pokazuje da je XIX. stoljeće bilo razdoblje u kojem nailazimo na pokušaje hrvatsko-talijanske suradnje protiv zajedničkog protivnika Habsburgovaca, ali i na udaljavanje uslijed suprotstavljenih nacionalnih interesa. U XX. st. kratko su prikazana događanja vezana uz Prvi svjetski rat, međuratno razdoblje, Drugi svjetski rat (1941.-1945.), te razdoblje nakon Drugog svjetskog rata kada su hrvatsko-talijanski odnosi određeni službenom jugoslavenskom politikom. Autorica pritom upozorava da je i u doba najgorih međusobnih odnosa postojala stalna gospodarska i kulturna komunikacija. Poglavlje završava kratkim osvrtom na recentne odnose između Republike Hrvatske i Italije.

L. Čoralić je svoj tekst obogatila izvadcima iz izvora i citatima iz lijepe književnosti, te donošenjem različitih detalja iz života, što sve doprinosi njegovoj zanimljivosti i čitljivosti.

Nakon povijesnog pregleda slijede dijelovi knjige posvećeni književnim i likovnim dodirima, koje su izradile N. Badurina i I. Prijatelj-Pavičić. Ove su autorice pokazale da utjecaj talijanske na hrvatsku umjetnost nije poizlazio samo iz vodeće uloge umjetnosti nastale na Apeninskom poluotoku u europskoj umjetnosti u cjelini,

već i iz intenzivnih vjerskih, političkih i gospodarskih dodira istočne i zapadne jadranske obale.

Govoreći o književnim dodirima Natka Badurina prihvatila je kronološki red izlaganja te kroz poglavlja: *Srednji vijek* (str. 89-96), *Humanizam i renesansa* (str. 97-115), *Manirizam i barok* (str. 117-123), *XVIII. stoljeće* (str. 125-135), *XIX. stoljeće* (str. 137-144) i *XX. stoljeće* (str. 145-156) progovorila o recepciji talijanske književnosti u hrvatskim zemljama, te utjecaju književnih pravaca nastalih na Apeninskom poluotoku na formiranje hrvatske književnosti, ali i o ulozi naših ljudi u razvoju talijanske književnosti (prve dvije gramatike talijanskog jezika napisali su Fortunio i N. Liburnio, ljudi s naše obale; važnu ulogu u razvoju talijanskog baroknog romana imali su Ivan Franjo Biundović i Marin Bobaljević). Autorica upozorava na stoljetnu živu prisutnost talijanskog jezika na istočnoj jadranskoj obali, te ističe da ona određuje posebnost hrvatsko-talijanskih književnih veza u odnosu na veze talijanske i drugih europskih književnosti. U svom se tekstu N. Badurina bavi i talijanskim književnicima podrijetlom iz naših ili pograničnih krajeva, kao i onima dvojnog podrijetla, u čijim su djelima trag ostavili naši ljudi i krajevi, te pozitivnim i negativnim predodžbama druge strane na koje nailazimo u hrvatskoj i talijanskoj književnosti.

Ivana Prijatelj-Pavičić, autorica dijela knjige posvećenog likovnim vezama Hrvatske i Italije, odbacuje stav mnogih talijanskih historičara umjetnosti da je umjetnost na istočnoj jadranskoj obali samo provincijalizirani oblik talijanske umjetnosti, iako priznaje da je na području likovnih umjetnosti, od utjecaja koji su se isprepletali u hrvatskim zemljama, najjači bio onaj koji je dolazio sa suprotne obale Jadrana. Nakon uvodnog teksta i poglavlja *Putovi i razmjeri širenja talijanske umjetnosti* (str. 161), autorica razmatra hrvatsko-talijanske veze na području arhitekture, slikarstva i kiparstva obrađujući teme: *Srednjovjekovna talijanska umjetnost i Hrvati* (str. 163-164), *Pluralizam utjecaja od XII. do XIV. st.* (str. 165-169), *Talijanski slikari i njihovi utjecaji u slikarstvu na tlu Hrvatske od XIV. do XVI. st.* (str. 171-177), *Venecijanska cvjetna gotika izvan Venecije, toskanska renesansa izvan Firenze* (str. 179-189), *Veliki i mali majstori talijanskog cinquecenta u Dalmaciji* (str. 191-194), *Talijanska umjetnost na predziđu kršćanstva u jeku protuturskih ratova* (str. 195-196), *Talijanski barok u hrvatskoj umjetnosti* (str. 197-209), *Dioklecijanova palača i Schiavoni u talijanskoj umjetnosti XV-XVIII. st.* (str. 211-220), *XIX. st. - kontinuitet i pad* (str. 221-226), *Europeizacija i internacionalizacija hrvatske umjetnosti* (str. 227-234), *Hrvatska i Italija danas* (str. 235), *Deset stoljeća "kulturnog impenijalizma"* (str. 237-239). U središtu je njenog zanimanja pitanje kako je naša sredina reagirala na umjetničke utjecaje koji su dolazili iz Italije, te raspravlja o utjecaju talijanske umjetnosti na naše umjetnike, a govori i o uvozu umjetničkih djela s Apeninskog poluotoka i talijanskim umjetnicima koji su radili kod nas. Autorica nas upoznaje i s našim majstorima koji su radili u Italiji, te naglašava da su neki od njih, kao kipar Ivan Duknović i minijaturist Julije Klović, ostavili značajan trag u talijanskoj umjetnosti.

Sve tri autorice pokazale su dobro poznavanje postojeće literature. Knjigu su opremile i opsežnom bibliografijom za svako od tri u njoj obrađena područja (povijest, književnost, likovne umjetnosti), koje *čitatelju kojeg u stoljetnom prepletanju bude zanimala neka posebna nit*, kako to u predgovoru kaže N. Badurina, mogu poslužiti kao vodič pri daljnjem proučavanju.

Na kraju treba još jednom naglasiti da su autorice stvorile objektivnu, preglednu i podacima bogatu sliku talijansko-hrvatskih odnosa upozoravajući pritom na poveza-

nost dviju jadranskih obala, ali i na različitost života na njima. L. Čoralić, N. Badurina i I. Prijatelj-Pavičić nisu se zadovoljile stereotipnim shvaćanjima o čisto receptivnoj ulozi i provincijalizmu istočne obale u odnosu na zapadnu, već su naglasile obostranost davanja i primanja, te uzajamno obogaćivanje kao bitne karakteristike žive komunikacije koja se odvijala između njih.

Marija Karbić

NEVENKA TROHA. POLITIKA SLOVENSKO-TALIJANSKOG BRATSTVA. SLOVENSKO-TALIJANSKA ANTIFAŠISTIČKA UNIJA U ZONI A JULIJSKE KRAJINE U VREMENU OD OSLOBOĐENJA DO PRIZNANJA MIROVNOG UGOVORA, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 1998., 208 str.

Monografija Nevenke Troha njezin je nešto dopunjen magistarski rad. Autorica se, kao središnjim problemom, bavi Slovensko-talijanskom antifašističkom unijom (STAU), masovnom organizacijom koji su osnovali i usmjeravali vodeći slovenski političari, kako bi u zajedničku organizaciju, koja je imala za cilj pripojenje Slovenskog primorja (Primorske) Sloveniji, privukli kako Slovence tako i Talijane. Jednostavnije rečeno, to je bila primorska inačica narodnofrontnih organizacija koje su komunističke stranke osnivale po Europi u predvečerje II. svjetskog rata i preko njih u istočnoj Europi pomagale pri monopolizaciji vlasti u rukama uskog kruga komunističkih stranaka.

Kako je do potpisivanja mirovnog ugovora Julijska krajina formalno još bila dio Italije, na Primorsku nisu mogli jednostavno proširiti političko djelovanje i organizaciju vlasti iz Slovenije/Jugoslavije jer bi to značilo prejudiciranje zaključaka mirovne konferencije, što si slovenska/jugoslavenska vlast nikako nije htjela dozvoliti da ne bi pred zapadnom javnošću priskrbila dodatne kaznene bodove i ujedno slabije mogućnosti za ostvarenje zacrtanoga. Na Primorsku dakle nisu širili organizaciju samu; umjesto Komunističke stranke Slovenije tamo je djelovala Komunistička partija Julijske krajine, a model Oslobođilačke fronte slijedila je STAU.

U uvodu autorica daje kratak prikaz stajališta slovenskog i talijanskog protufašističkog bloka prema Primorskoj i granici u vrijeme rata. Približavanjem kraja rata ta su pitanja dolazila sve više u prvi plan, što je povećalo razilaženja među organizacijama, koje su još donedavno imale isti osnovni cilj, rušenje fašizma. Međutim, to je u slovenskom oslobodilačkom pokretu istodobno značilo i načelno -ne- Italiji, odnosno -da- Titovoj Jugoslaviji. To je, s druge strane, potvrdilo uvjerenje da neprijatelj moga neprijatelja može biti moj prijatelj. Riječ na riječ, i tako su se u pregovore upleli, na jednoj strani dio talijanskog protufašističkog bloka, kojemu je bila osnovna zadaća demokratizacija Italije i koji je priznao da su Slaveni pod fašistima trpjeli, ali nisu »razumjeli«, da su trpjeli radi rapalske granice, i na drugoj strani dio jugoslavenskih kolaboracijskih sila na tom području koje su za glavnog protivnika imale Titovu vlast. Uz nacionalnu, sve se je više kristalizirala i politička granica razilaženja, kako ju je formulirao Edvard Kardelj u veljači 1944.: *Naš Trst = sovjetski Trst.*